

УДК 330:001.4

Л. М. РЯБІНІНА,
доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
ДВНЗ “Одеський національний економічний університет”

ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Проаналізовано роль термінології в теорії і практиці економічних відносин. Досліджено, як однозначне і чітке визначення термінів допомагає уникнути неясності і подвійного тлумачення суті однієї і тієї самої економічної категорії, не дозволяє підмінити одну економічну категорію іншою і приймати помилкові рішення, які гальмують економічний розвиток країни.

Ключові слова: банкноти, грошові білети, кредит, позичка, інфляція, банк, ліквідні активи, монетарна політика, монетарне регулювання.

L. M. RYABININA,
Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Chair of Banking,
Odesa National Economic University

TERMINOLOGY AND ITS MEANING IN THE THEORY AND THE PRACTICE OF ECONOMIC RELATIONS

The role of terminology in the theory and the practice of economic relations is analyzed. It is studied how the unambiguous clear definition of terms helps one to avoid the vagueness and the double interpretation of the same economic category and does not allow one to replace one economic category by another one or to make erroneous decisions hampering country's economic development.

Keywords: bank notes, pecuniary notes, credit, loan, inflation, bank, floating assets, monetary policy, monetary control.

Термінологія як сукупність термінів (слів або словосполучень), які є назвами певних понять у спеціальних галузях науки, техніки або мистецтва, відіграє важливу роль у досягненні взаєморозуміння, дозволяє уникнути неясності і двозначності в міркуваннях [1, т. 4, с. 401]. У науці терміни вирізняються особливою однозначністю, і до їх запровадження висуваються конкретні вимоги. Так, неточність у використанні термінів згубно позначається на економічній теорії, оскільки заплутатися в їх великій кількості і значеннях самих назв легко навіть висококласному фахівцеві, що нерідко призводить до помилкових висновків і прийняття неправильних рішень. На практиці автори часто приписують одним і тим самим термінам дуже різні значення і смисл, хоча “...ніщо так не переконує в істинності всього, що говорилося такою безліччю знаменитих авторів стосовно важливості ясних і точних визначень, як приклад (зовсім не рідкісний) тих самих авторів, що припускаються грубих помилок якраз унаслідок тих недоліків, від яких вони застерігали інших. І ніщо такою мірою не відтіняє роль мови, як міркування мислителів, які

обґрунтовують важливі висновки на вживанні одного і того самого слова в різних значеннях” [2]. Нині це є надзвичайно актуальним для України і країн СНГ.

Сьогодні в пострадянській економічній літературі немає одноманітності у використанні ряду засадничих економічних термінів, що характеризують ті чи інші економічні категорії та поняття. Наприклад, гроші, кредит, позика, банки, інфляція, ліквідні активи, монетарна політика, монетарне регулювання і ряд інших термінів вживаються різними авторами далеко не завжди в одному і тому самому значенні, що створює плутанину і слугує причиною прийняття неправильних рішень.

Мета статті – привернути увагу вчених до застосування неточних або навіть неправильних термінів з ряду економічних категорій теорії грошей, кредиту і банків, які сприяють помилковим підходам до суті термінів і плутанині під час їх використання в теорії і практиці економічних відносин. У зв’язку з цим нами зроблено спробу показати невідповідність і неточність для деяких термінів їх економічної суті, а також окреслити науково обґрунтовані підходи до їх вживання і трактування.

Гроші як такі (незалежно від їх матеріалу і форми: худоба, шкури, зливки, монети, банкноти, грошові білети і т. п.) являють собою посередників у товарообміні. Еволюція грошей (від золотих злиwkів, монет і банкнот до паперових грошей у вигляді грошових білетів, сучасних грошей і електронних грошей) ще не скінчилася. Водночас нині саме грошові білети і білонна монета є одними з основних видів грошей у світі. Однак більшість учених-економістів і навіть центральні банки багатьох країн вважають грошові білети сучасних кредитних грошей банкнотами і знаками грошей, які існували за золотого стандарту і канули в Лету разом з ним. Основна відмінність грошових білетів сучасних кредитних грошей від банкнот (banknote – банківська розписка або, як зазначав К. Маркс, “...вексель на банкіра, за яким пред’явник у будь-який час може отримати гроші *...” [3, т. 3, с. 444, курсив. – Л.Н.Р.] полягає в тому, що банкноти мали зв’язок із золотом ** і тому були повноправними представниками (знаками) і золота, і вартості, і справжніх (золотих) грошей [3, т. 1, с. 134–135]. Що ж до грошових білетів сучасних кредитних грошей, то вони не мають ніякого зв’язку із золотом, не є його представниками або знаками, хоча виготовлені, як і банкноти, з паперу ***.

З того, що грошові білети сучасних кредитних грошей, які виникли під час офіційного проголошення демонетизації золота **** (у 1978 р.), не мають зв’язку

* Тобто золото або (за К. Марксом) справжні гроші.

** Як розмінні, так і нерозмінні на золото.

*** Доречно зазначити, що корисність (споживна вартість) будь-якого “грошового” матеріалу (будь це золото або папір) полягає в його посередництві в товарообміні, за якого грошовий матеріал, маючи мінову вартість, дозволяє порівнювати вартісні пропорції між товарами, в яких одні товари обмінюються на інші. При цьому розглядати як гроші можна тільки ті “грошові” матеріали, які визнаються такими громадою, оскільки саме це робить їх грошима в економічному сенсі, тоді як держава робить їх грошима з юридичної точки зору.

**** Варто зазначити, що воно (ще до офіційного проголошення його демонетизації) до кінця XIX – початку XX ст. почало поступово втрачати функції “грошового” матеріалу. Серед послідовних етапів цього процесу, наприклад, А.М. Шаров розглядає “...відрив ціноутворення від золотої основи; вилучення золотих монет з обороту; скасування всіх форм платежів у золоті; розрив безпосереднього зв’язку між обсягами золотих резервів банків і розмірами грошової емісії; витіснення золота з міжнародних розрахунків резервними валютами і міжнародними розрахунковими одиницями; появу подвійної ціни золота (ринкової та офіційної); відмову від розмінювання доларів на золото...” [4, с. 4–5].

із золотом, яке втратило всі функції грошей, впливає, що вони (грошові білети), не будучи знаками *золота* (як повноправні представники золотих грошей — банкноти), також не є представниками його вартості (яка визначається масштабом цін грошової одиниці кожної країни). Відповідно, грошові білети сучасних кредитних грошей тільки зовні схожі з банкнотами, проте такими не є, а являють собою тільки замітники, або *субститут*, банкнот, які також, як і банкноти, мають кредитну, а не товарну * природу і не мають власної вартості. Саме тому і банкноти, і грошові білети сучасних кредитних грошей не могли і *не можуть вимірювати вартість* товарів і, відповідно, відігравати роль загального еквівалента *вартості* **, всупереч поширеній з радянських часів думці значної частини пострадянських *** економістів.

Викладене дозволяє зробити висновок, що суть грошей як посередників у товарообміні не змінюється залежно від їх форми (зливки, монети, банкноти, грошові білети) і “грошового” матеріалу (худоба, золото, папір та ін.), тоді як природа грошей (товарна, кредитна, фідуціарна) може змінюватися. При цьому необхідно зазначити, що у спеціальній літературі суть сучасних кредитних грошей (як посередників у товарообміні) ототожнюється з їх природою (товарною або нетоварною), у зв’язку з чим вони розглядаються і як символічні (не мають товарної природи, але символізують її), і як неповноцінні (номінальна вартість яких вища за їх вартість як “грошового” товару), і навіть як речі, хоча, з економічної точки зору, і грошові білети, і білонна монета не є речами **** у вигляді зобов’язань центрального банку країни. Однак у теорії сучасних грошей у ряді випадків їх суть ототожнюється з їх природою, тому зрозуміло, що і на практиці

---

* Зазначимо, що сучасні гроші у вигляді грошових білетів слід розглядати як філософське поняття “перетворена форма”, оскільки сучасні кредитні гроші не мають власної вартості і зв’язку із золотом, тому як боргові зобов’язання емітента являють собою лише багаторазово перетворену форму товару, у зв’язку з чим їх можна розглядати тільки як *квзиторарні* гроші.

** По-перше, тому що з витісненням з обороту золота “...з ним пішов і загальний еквівалент...” [5, с. 109], і масштаб цін як фіксована вага металу, що дуже важко заперечувати. По-друге, тому що на кожному внутрішньому ринку країни (регіону) сьогодні функціонують *свої* (національні, регіональні) гроші, які не можуть *постійно і монополю* вимірювати вартість *будь-яких* товарів на *всіх* регіональних ринках світу, як це було властиво *загальному* еквіваленту — золоту як грошам. Відповідно, з цих причин сучасні гроші не можуть відігравати роль загального еквівалента.

*** Саме “пострадянських”, а не сучасних. До останніх належать також західні економісти, переважна більшість яких не визнавали і не визнають марксистської теорії грошей, тоді як для економістів колишнього СРСР вона була єдино правильною. Саме тому багато економістів колишніх республік Радянського Союзу продовжують розглядати гроші з марксистських позицій, про що свідчить сучасна пострадянська література з питань грошей і кредиту. Окремі економісти (О. Коган, Л. Красавіна, М. Савлук, П. Ушанов і ряд інших) намагалися пояснити суть і функції сучасних грошей з немарксистських позицій, але не змогли відійти від товарної природи грошей.

**** Розглядаючи роль економічної теорії в розвитку держави, А.Ю. Грибів зазначає, що існує “...чітка відмінність між правами речовими і зобов’язальними. Застосовані норми речового або зобов’язального права взаємно виключають одна одну...” [6, с. 9]. Відповідно “...речове право має захищатися від будь-якого порушника права”, оскільки “...речове право користується абсолютним захистом через речовий позов...” [6, с. 12], тоді як зобов’язальне право має відносний характер. За таких умов “...права власності, ... право вимоги існувати не можуть, оскільки немає матеріальної речі... Речові позови не застосовні до зобов’язань...” [6, с. 15]. З цього автор робить справедливий висновок про те, що *гроші* — *не речі* і до них не застосовуються речові позови, у зв’язку з чим законодавство РФ потребує уточнення у цьому питанні.

суть і природа паперових грошових білетів сучасних грошей (які не мають зв'язку із золотом) ототожнюються з виготовленими з паперу банкнотами як знаками золотих грошей. Водночас на практиці дуже важливо враховувати відмінності між грошовими білетами сучасних кредитних грошей і банкнотами, оскільки усталеність грошових білетів не пов'язана з масштабом цін або кількістю благородного металу в резервах центрального банку. До того ж, якщо усталеність представницької вартості розмінних на метал банкнот автоматично забезпечувалася золотом, то усталеність нерозмінних на метал банкнот уже вимагала втручання держави. При цьому центральному банку країни, який використовує інструменти грошово-кредитного регулювання, далеко не завжди вдається підтримувати усталеність купівельної спроможності (цінності) грошових білетів сучасних кредитних грошей. З цього випливає, що не тільки для теорії, але і для практики грошового обігу зовсім не байдужим є процес ототожнення грошових білетів сучасних кредитних грошей з банкнотами як знаками золотих грошей, бо за таких умов зникає необхідність регулювання купівельної спроможності грошових білетів сучасних кредитних грошей.

Заслужують на увагу і теоретичні підходи сучасних учених-економістів до характеристики такого поширеного нині явища, як інфляція, яка також потребує уточнення свого формулювання. Це зумовлено тим, що невизначеність у теоретичному трактуванні терміна "інфляція" на практиці створює серйозну проблему під час з'ясування її причин і, відповідно, вирішення питань ефективного управління інфляційними процесами, що, у свою чергу, позбавляє грошово-кредитну владу можливості вибору саме тих інструментів управління інфляцією, які в конкретному часовому періоді є потрібними і адекватними тій причині, що спровокувала її виникнення. Водночас ряд вітчизняних учених-економістів визначають інфляцію як знецінення грошей. При цьому окремі автори [7, с. 194] розглядають її як знецінення грошей навіть без зростання цін (на прикладі радянського карбованця) *.

Помилковість теоретичного підходу до суті інфляції як до процесу знецінення грошей призводить до відсутності єдиної точки зору щодо головних причин виникнення інфляції і, відповідно, практичних заходів боротьби з нею. Зокрема, серед основних причин виникнення інфляції (в її трактуванні як знецінення гро-

---

* Проте слід зазначити, що знецінення радянського карбованця почалося після проведення грошової реформи 1961 р. (оскільки до 1961 р. купівельна спроможність радянського карбованця безперервно зростала), якою купівельну спроможність карбованця офіційно було збільшено в 10 разів (за рахунок десятиразового офіційного зниження цін) при реальному збільшенні золотого вмісту карбованця тільки в 4,44 раза (з 0,222168 до 0,987412 г чистого золота), а не в 10 разів. Це, у свою чергу, призвело до необхідності подальшого неодноразового офіційного підвищення цін на різні товари (м'ясо-молочної, цукрафінанної, текстильної та інших видів промисловості). Проте після реформи 1961 р. товари, для яких збільшувалися фактичні затрати праці, знімалися з виробництва як нерентабельні, незважаючи на наявність споживчого попиту на них. У ряді випадків такі товари просто "вимивалися" з організованої відкритої товаропровідної мережі в закриті (в так звані спеціалізовані магазини, їдальні і т. п.), де реалізовувались обмеженому колу осіб за плановими дотованими цінами, тому офіційно ціни в країні залишалися на плановому рівні. Підвищений споживчий попит на такі товари задовольнявся "з-під прилавка" і за більш високими (ніж планові) цінами, створюючи тим самим приховану інфляцію і викликаючи знецінення радянського карбованця. За таких умов, на наш погляд, навряд чи є достатньо підстав розглядати інфляцію як знецінення грошей без зростання цін.

шей) одні економісти вказують на надмірну емісію і переповнення каналів грошового обігу грошовою масою (або надмірне збільшення маси грошей в обороті) *; другі — на товарний дефіцит і погіршення якості товарів і послуг, що неможливо усунути монетарними методами; треті — на систему причин, серед яких називають і зневажання елементарними економічними канонами при розробці та реалізації державної грошової політики (з чим не можна не погодитися). Деякі вчені не вказують на причини інфляції, але все ж підкреслюють, що вона проявляється через загальне зростання цін [8, с. 130; 9, с. 232]. Це визнають і ті економісти, які розглядають інфляцію як дисбаланс попиту і пропозиції. Таким чином, більшість пострадянських економістів (А. Гальчинський, А. Петрик, Д. Кондратов, А. Даниленко і ряд інших) пов'язують інфляцію із зростанням загального рівня цін у країні, хоча в ряді випадків і міняють місцями причину і наслідки інфляції.

Викладене дозволяє зробити висновок, що, з теоретичної точки зору, термін “інфляція” слід трактувати як *тривале і нерівномірне зростання цін у країні, наслідком чого є знецінення грошей*, оскільки за такого підходу до інфляції на практиці виникає можливість вибору конкретних заходів боротьби з нею, тобто боротьби із зростанням цін. Прикладом може бути можливість керувати інфляцією через її таргетування, яке припускає вибір не лише мети (встановлення конкретного рівня цінового індикатора — індексу споживчих цін), але і монетарних інструментів регулювання грошової маси для досягнення вибраної мети, тоді як за теоретичного підходу до інфляції як до знецінення грошей питання про вибір шляхів, які забезпечують підтримку сталої купівельної спроможності грошей за допомогою монетарних інструментів регулювання, залишається невиразним і нечітким.

На серйозну увагу заслуговує і “кредитна” термінологія, оскільки нині серед вітчизняних і зарубіжних учених-економістів немає єдності в поглядах на суть кредиту і терміни, які означають коло його атрибутів. Більше того, у вітчизняній економічній енциклопедії (!) кредит узагалі не розглядається як економічна категорія і, відповідно, як економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості. Водночас така економічна категорія, як фінанси, близька за своєю економічною суттю до кредиту, але вона докорінно відрізняється від нього характером розподілу і перерозподілу ВВП і національного продукту **, розглядається як “...сукупність грошових відносин...” [10, т. 3, с. 796] і навіть (для фінансів підприємств) як “...економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, створенням фінансових ресурсів *** і на цій основі формуванням, розподілом і використан-

---

* Інфляція як зростання цін може бути і за нестачі грошей у каналах грошового обігу, яскравим прикладом чого слугує результат проведеної в Україні на початку 1992 р. лібералізації цін. Зокрема, в результаті її проведення ціни на товари було “відпущено”, і, відповідно, вони різко зросли, що посилювало нестачею товарної маси. За таких умов у каналах грошового обігу в Україні, наприклад, бракувало грошей, що породило одночасно з інфляцією (різким і нерівномірним зростанням цін) ще й платіжну кризу. З цього випливає, що *інфляція* (як різке підвищення цін), яка призвела до різкого знецінення грошей, аж до повної втрати ними купівельної спроможності, *може бути і при нестачі грошей у каналах грошового обігу*.

** На *безповоротній* основі, на відміну від кредиту, який виконує цей розподіл і перерозподіл на *поворотній* основі.

*** Або грошових фондів, створених у процесі розподілу, перерозподілу і використання ВВП країни [10, т. 3, с. 821]. Проте ні у визначенні суті фінансів, ні у визначенні характеру

ням доходів і фондів у процесі діяльності суб'єктів господарювання...” [10, т. 3, с. 805]. Проте кредит у вітчизняній економічній енциклопедії не розглядається як економічні відносини і характеризується тільки як “...позика у грошовій або *товарній* формі на умовах повернення в певний строк з виплатою процентів” [10, т. 2, с. 93, курсив. – Л.Н.Р.]. Ми наводимо цитату, щоб показати не тільки неточність використання в українській економічній енциклопедії термінології, яка стосується поняття кредиту та його об'єкту – позички, бо “позика” характеризує тільки державну форму кредиту, в той час як “позичка” характеризує об'єкт кредитних відносин в усіх інших формах кредиту [11, с. 47]. За таких умов у вітчизняній економічній енциклопедії помилково ототожнюються не лише кредит і позичка, але також позичка і позика, що далеко не одне й те саме. Помилковим є і підхід до самої *форми* позички, яка (за винятком цивільної форми кредиту) *ніколи* не надається в товарній формі.

Доречно зазначити, що, наприклад, західні економісти або взагалі не розглядають теоретичну суть кредиту і позички (Е. Долан, К. Кемпбелл, Е. Рід, П. Роуз та інші), або розглядають кредит (credit) як “...надання товарів, послуг або коштів в обмін на обіцянку оплати в майбутньому *...” [12, с. 8], а позичку (advance) – як “...боргове зобов'язання, підписане офіційним представником депозитної установи **...” [12, с. 18]. Зрозуміло, що за таких умов ні суть кредиту, ні суть позички теоретично не розкрито, навіть поверхово. На відміну від західних економістів, ряд вітчизняних учених, трактуючи кредит так само, як і їх зарубіжні колеги, все-таки згадують *зворотний характер*, але, на жаль, не позички, а *процесу передачі товарів* або грошей на певний строк [10, т. 2, с. 93]. Але *на певний строк товари не передаються* (окрім як у відносинах оренди), оскільки в комерційній формі кредиту вони *продаються на умовах відстрочки платежу*, а на конкретний строк (у позичку) надається їх номінальна вартість.

До того ж серед пострадянських економістів ряд авторів, намагаючись сконструювати підхід К. Маркса до суті кредиту, говорять про нього як про форму руху позичкового капіталу [13, с. 75], хоча у працях класика взагалі немає розділу, в якому б формулювалася суть кредиту ***. Про це ще більш як півстоліття тому писав відомий радянський економіст Й.А. Трахтенберг, констатує: “Учені марксистського періоду зазначали, що марксистська література, на жаль, приділяла мало уваги проблемам кредиту, це утруднювало загальну побудову марксистської теорії кредиту” [14, с. 65]. Водночас К. Маркс, детально виклавши суть і характер руху позичкового капіталу, оснований на кредиті [3, т. 3, розділи 21–

створення і використання фінансових ресурсів, що фігурують у вітчизняній економічній енциклопедії, ні слова не сказано про головну для цих категорій відмінну рису – *про безповоротний характер руху грошових коштів*.

* Тобто розглядають кредит як *процес продажу* товарів, послуг або засобів на умовах *відстрочки платежу* (оскільки в цьому визначенні кредиту немає і натяку на *повернення* наданих цінностей, що є обов'язковим атрибутом кредитних відносин).

** Тобто розглядають позичку як боргове зобов'язання позичальника перед кредитором (опосередковано підтверджуючи економічні відносини між ними) або, інакше кажучи, ототожнюють позичку як конкретну суму грошей і об'єкт із самим кредитом як економічними відносинами, з тією тільки різницею, що ці відносини обов'язково письмово підтверджуються кредитором-банком як депозитною установою. Що ж до підпису позичальника – то про нього нічого не сказано.

*** На відміну від формулювання суті грошей.

32], зазначав, що кругообіг позичкового капіталу ($G - G'$) передбачає його існування *тільки у грошовій формі*, і формою його відчуження є *позичка*. З цього виходить, що, по-перше, рух позичкового капіталу базується на кредиті (як економічних відносинах між кредитором і позичальником); по-друге, позичка як частина позичкового капіталу в грошовій формі, що передається кредитором позичальникові, також існує тільки у грошовій формі і саме цим відрізняється від кредиту як економічних відносин між кредитором і позичальником; по-третє, ні позичка як частина позичкового капіталу, який *завжди* існує в грошовій формі, ні тим більше кредит у вигляді економічних відносин *апріорі не можуть бути в товарній формі*, що, на жаль, досі пропускають не тільки окремі автори, а й навіть енциклопедичні видання, які зазначають при цьому, що існує товарний кредит або кредит у товарній формі [15, с. 274–275; 10, т. 2, с. 93]. Проте більшість авторів усе ж визнають, що кредит — це економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу зворотного руху позиченої вартості, що сьогодні викладено в тій чи іншій редакції практично в усій пострадянській учбовій літературі. Те, що кредит як економічна категорія характеризує економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу зворотного руху позиченої вартості, логічно визначає позичку як об'єкт цих кредитних економічних відносин. За таких умов зрозуміло, що кредит і позичка — тісно взаємозв'язані, але абсолютно різні поняття, які не можна ототожнювати, оскільки позичка — це *сума грошей*, яка надається на зворотній основі позичальникові на вказаний строк і є при цьому об'єктом кредиту, а кредит — це *економічні відносини* з приводу зворотного руху наданої кредитором у позичку суми грошей, які виникають з моменту оформлення кредитного договору (у тому числі і векселя, і боргової розписки), що підтверджує виникнення кредитних відносин і передуює при цьому видачі позички. Зрозуміло, що з моменту оформлення кредитного договору кредитор і позичальник перебувають у кредитних відносинах, в яких *повернути* необхідно саме позичку (яка, власне, і має зворотний характер свого руху), а не кредит, який просто не можна повернути, бо не можна ані дати, ані отримати, ані повернути будь-які відносини (дружні, службові, довірчі і т. д.), адже в них можна тільки знаходитись, перебувати або ж припинити їх. При цьому в умовах ринкової економіки позичальник має повернути позичку як реалізовану (використану в його підприємницькій діяльності), тобто “...як вартість плюс додана вартість (процент); а процент може бути тільки частиною реалізованого позичальником прибутку...” [3, т. 3, с. 388].

Нині вчені-економісти, інтуїтивно усвідомлюючи відмінності між кредитом і позичкою, а також неможливість видачі кредиту у вигляді економічних відносин, запровадили в практику кредитування новий термін — *“тіло кредиту”* (об'єкт кредитних відносин, або позичка). Він дозволяє кредиторів та позичальникові обговорювати і приймати рішення (не плутаючись у термінології) з приводу суми і строків повернення цього самого “тіла” і, відповідно, оформлювати кредитні відносини про видачу “тіла” — позички (!) на певний строк. На наш погляд, не викликає ніяких сумнівів, що саме ототожнення в теорії кредитних відносин кредиту і позички, що заважає на практиці організації, в першу чергу, банківського кредитування, стихійно породило цей новий термін —

“тіло кредиту”, завдяки чому, власне, і було зроблено спробу термінологічно відокремити позичку (як об’єкт кредиту) від більш місткого поняття “кредит”, яке охоплює економічні відносини між кредитором і позичальником не лише з приводу зворотного руху позиченої вартості – позички, але і сплати процентів за користування нею.

Не менш важливою також є помилковість термінології щодо характеристики банку як фінансової установи, яка поширилася останнім часом на пост-радянському просторі, хоча, наприклад, закони України і Російської Федерації “Про банки і банківську діяльність” практично однаково розглядають банк як *кредитну організацію*, що має виняткове право здійснювати в сукупності такі банківські операції: залучення до грошових вкладів коштів фізичних і юридичних осіб; розміщення вказаних коштів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності, терміновості, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб. До того ж, якщо нині в законах Росії банк однозначно розглядається як кредитна організація, то в законах України, нормативних документах НБУ, а також практично в усій нашій науковій і учбовій літературі останніх десяти років, яка стосується банківської діяльності, банки розглядаються не як кредитні, а як фінансові посередники і навіть як *фінансові установи*. На наш погляд, такий підхід до банків навряд чи відповідає їх економічній суті, хоча міжнародні стандарти МВФ відносять банки до фінансових установ, які *спеціалізуються на фінансових послугах або додатковій фінансовій діяльності (!?)*. Водночас слід підкреслити, що банки виконують діяльність із залучення депозитів виключно *на кредитній* (читай – поворотній), а не фінансовій (безповоротній) основі. Відповідно, банки цілком і повністю функціонують у сфері створення і розподілу *кредитних ресурсів* і тому є *кредитними (!)* посередниками у створенні та використанні позикового капіталу, тоді як фінансові посередники функціонують у сфері розподілу і перерозподілу *фінансових ресурсів* на безповоротній (фінансовій) основі і не здійснюють кредитних операцій (вкладних і позичкових).

За таких умов наявним є необгрунтоване (з наукової точки зору) ототожнення банків як кредитних установ, що працюють виключно на кредитній (поворотній) основі, з фінансовими установами, які працюють на безповоротній основі, до яких безпосередньо відносять, наприклад, податкові інспекції. На наш погляд, застосування до банків термінів “фінансові установи” або “фінансові посередники” завуальовує економічну суть банків як кредитних установ, що засновують свою діяльність на кредитних, а не на фінансових операціях, а також не дозволяє осмислити і виявити сутнісний характер їх діяльності, відображаючи тільки їх участь у функціонуванні грошового (фінансового) ринку. Але в такому випадку правильним буде застосувати до банків термін “*посередники фінансового (грошового) ринку*”, а не термін “*фінансові посередники грошового ринку*”, що далеко не одне і те саме, оскільки назва предмета – це словесне визначення, яке характеризує його сутнісні ознаки. Називати ж банки “фінансовими посередниками” – значить навмисно перекручувати їх сутнісний характер, що суперечить природним ознакам банків і їх місцю не лише на грошовому (фінансовому) ринку, але і в економічному житті суспільства.

Не можна не сказати також про термінологічні помилки, які існують при характеристиці ліквідності активів банку, що відносяться до відповідних груп (і рівнів) ліквідності та вимагають різних витрат коштів і часу для їх перетворення на готівку. Нині для позначення ліквідності активів банків на пострадянському просторі (Україна, Росія, Беларусь, Казахстан) використовується більше десяти термінів (від легколіквідних до неліквідних активів), які припускають наявність для банківських активів відповідної кількості рівнів ліквідності. Водночас різні терміни ліквідності банківських активів, з одного боку, застосовуються до одних і тих самих активів, а з іншого — одні і ті самі терміни використовуються для позначення різних за рівнем своєї ліквідності активів, що серйозно утруднює взаєморозуміння фахівців. Наприклад, така група банківських активів, як каса, кошти на кореспондентських рахунках у центральному та інших банках, у *будь-який момент (!)* може бути використана для погашення зобов'язань банку в готівковій формі, тому західними економістами вона відноситься до первинних резервів ліквідності [16, с. 126–128; 17, с. 98] або до абсолютно ліквідних активів. Ця група ліквідних активів розглядається центральними банками Росії та України, а також ученими-економістами цих країн в різній термінології: по-перше, як *ліквідні активи* * (розділ V, пп. 1.1 і 4.2), до яких окремі автори відносять ще й усі прибуткові активи, включаючи видані позички, і навіть увесь портфель короткострокових позичок ** [15, с. 204; 18, с. 11]; по-друге, як *високоліквідні активи* *** (розділ V, п. 3.2) [18, с. 10–11]; по-третє, як *активи у безпосередньо ліквідній формі* [19, с. 263]. У ряді випадків один і той самий центральний банк відносить одні й ті самі активи в різних пунктах однієї й тієї самої інструкції до різних рівнів ліквідності **** (розділ V, пп. 1.1, 3.2 и 4.2) [11]. За такого підходу до термінології одних і тих самих активів навряд чи можна уникнути плутанини не тільки з точки зору взаєморозуміння, але, що особливо важливо, і на практиці під час розрахунку рівня ліквідності банку. Це істотно утруднює визначення реального рівня ліквідності того чи іншого банку, а значить, і рівня ліквідності банківської системи країни.

Нарешті, не можна не сказати і про ототожнення таких економічних категорій, як грошово-кредитна політика і грошово-кредитне регулювання. Нині більшість вітчизняних учених-економістів і центральні банки Росії та України розглядають ці економічні категорії як синоніми. Водночас грошово-кредитна політика центрального банку країни (як і будь-яка політика) являє собою комплекс певних *цілей* [1, т. 2, с. 261; 19, с. 170], спрямованих на досягнення кон-

---

* Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368, затверджена постановою Правління НБУ, зі змінами і доповненнями станом на 1 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

** “Дострокове перетворення банківських кредитів на кошти (читай — на “готівку”, тому що кредити самі по собі перебувають у грошовій формі. — *Л.Н.Р.*) досить ускладнене, оскільки для такого виду грошових вимог практично не існує вторинного ринку” [18, с. 9].

*** Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368, затверджена постановою Правління НБУ, зі змінами і доповненнями станом на 1 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

**** Там же.

кретного результату в певний період часу, зокрема, на якісне поліпшення грошово-кредитних відносин у країні і, як наслідок, на досягнення стійкості національних грошей, зростання інвестицій, підвищення зайнятості, доходів та обсягів виробництва. Що ж до грошово-кредитного *регулювання*, то воно являє собою комплекс конкретних *дій* центрального банку країни, спрямованих на досягнення цілей, поставлених і передбачених його ж грошово-кредитною політикою, яка (як комплекс цілей) реалізується за допомогою грошово-кредитного регулювання (як комплексу дій), що і дозволило нині більшості економістів ототожнювати ці поняття. Проте грошово-кредитна політика як комплекс стратегічних цілей і грошово-кредитне регулювання як комплекс дій, спрямованих на досягнення поставлених політикою стратегічних цілей, є *тісно взаємозв'язаними*, але *різними* за своїм змістом економічними категоріями, які, істотно відрізняючись між собою, разом з тим, не можуть функціонувати окремо одна від одної. Оскільки регулювання грошово-кредитних відносин здійснюється за допомогою інструментів грошово-кредитного регулювання, яких немає у грошово-кредитній політиці, тому зрозуміло, що досягнення поставлених монетарною політикою цілей можливе тільки за допомогою цілеспрямованих дій центрального банку. Водночас Національний банк України розглядає монетарну політику як "...комплекс *заходів* у сфері грошового обігу і кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом *дій і методів*" * (ст. 1, курсив. — *Л.Н.Р.*). У такому випадку грошово-кредитна політика взагалі не окреслюється як комплекс *стратегічних цілей*, а розглядається безпосередньо як комплекс *заходів, дій і методів*, які ототожнюються (точніше, підміняються) з її грошово-кредитним регулюванням, що має свої інструменти, методи впливу (економічні та адміністративні) і механізми. Аналогічним є підхід до грошово-кредитної політики і в Центральному банку Росії. Ототожнення грошово-кредитної політики з грошово-кредитним регулюванням сприяє тому, що на практиці не існує стратегічного і довгострокового характеру розвитку грошово-кредитних відносин у країні, який підміняється плановою "політикою" впродовж одного (!?) року (максимум трьох років, як у Росії). Відсутність єдиного підходу вчених до суті монетарної політики та її довгострокового стратегічного характеру при встановленні її цілей (як стратегічних, так і тактичних) дозволяє ототожнювати її з грошово-кредитним і навіть з *державним* регулюванням, яке передбачає регулювання через створення та прийняття державних законів у тій чи іншій сфері державного життя суспільства. При цьому одні автори розуміють під монетарною політикою комплекс і цілей, і *дій*, спрямованих на досягнення "певних цілей", інші — розглядають монетарну політику тільки як сукупність форм і дій *державного* регулювання. Зрозуміло, що ототожнення монетарної політики з монетарним регулюванням зумовлено відсутністю науково обгрунтованого підходу до цих економічних категорій. На наш погляд, на практиці це утруднює чітку реалізацію грошово-кредитної політики, передбачаючи розробку і встановлення стратегічних цілей,

* Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV, зі змінами і доповненнями станом на 1 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

спрямованих на досягнення стійкості національних грошей, високого рівня виробництва і зростання національного доходу, що можна отримати завдяки здійсненню грошово-кредитного регулювання, яке сприятиме виконанню поставлених цілей.

Заслужують на пильну увагу і такі термінологічні помилки, які широко використовуються нині в банківській практиці: наприклад, “рефінансування банків” замість “надання банкам позичок рефінансування”, що перекидає глибинний зміст засад кредитування комерційних банків центральним банком; ототожнення “рефінансування” (уряду, а не банків!) з “редисконтуванням” банків [20, с. 38–40]; “нормативи” ліквідності (які відображають *тільки* встановлену центральним банком допустиму межу ліквідності банку, яку не можна перевищувати) замість “показники” ліквідності (які відображають співвідношення конкретних видів активів та зобов’язань банку), для розрахунку яких є методика; а також цілий ряд інших термінологічних неточностей і помилок, які вимагають свого усунення. І в цих термінологічних помилках і неточностях, на наш погляд, далеко не завжди слід повторювати термінологію західних економістів, які у ряді випадків застосовують поверховий підхід до глибинної суті таких економічних категорій, як гроші, кредит, банки.

Висновки

Розглянуті приклади неточного і навіть неправильного використання термінів у грошово-кредитних відносинах дозволили зробити висновок, що вживана сьогодні термінологія до ряду економічних категорій і понять перешкоджає правильному розумінню їх сутнісних особливостей і тому потребує серйозного наукового обґрунтування і дбайливого використання в теорії та на практиці грошово-кредитних економічних відносин з метою їх удосконалення і розвитку.

Список використаної літератури

1. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка. — В 4-х т. — М. : Русский язык. — 2002.
2. *Генри Дж.* Прогресс и бедность ; [пер. с англ.]. — Сан-Франциско, 1879; СПб., 1896 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://land-question.narod.ru/pp/pp_sod.html.
3. *Маркс К.* Капитал. — В 3-х т. — М. : Политиздат, 1970.
4. *Шаров А.Н.* Эволюция денег при капитализме. — М. : Финансы и статистика, 1990. — 139 с.
5. *Солюс Г.* Сохранит ли золото свою прежнюю роль? // *Мировая экономика и международные отношения.* — 1978. — № 8. — С. 106–111.
6. *Грибов А.Ю.* Деньги и ценные бумаги: сущность и правовой режим. — М. : РИОР, 2006. — 189 с.
7. *Деньги и кредит : учеб. ; [под ред. М.И. Савлука].* — К. : КНЭУ, 2006. — 742 с.
8. *Брегель Э.Я.* Денежное обращение и кредит капиталистических стран. — М. : Финансы, 1973. — 376 с.
9. *Гальчинский А.* Теория денег. — К. : Основы, 1998. — 415 с.
10. *Економічна енциклопедія.* — У 3-х т. — К. : Видавничий центр “Академія”, 2000; Тернопіль : Академія народного господарства, 2002.

11. Рябко Л. Разграничение понятий ссуды и кредита // Право Украины. – 2001. – № 1. – С. 45–47.
12. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело : учеб. ; [пер. с англ.]. – М. : Инфра-М, 2000. – 856 с.
13. Челноков В.А. Кредит: сущность, функции и роль // Деньги и кредит. – 2012. – № 5. – С. 74–77.
14. Лаврушин О.И. Проблемы денег, кредита, банков и финансового рынка в трудах советских экономистов (краткий обзор конференции) // Деньги и кредит. – 2012. – № 6. – С. 62–67.
15. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейкив Т.Я. Кредит и банковское дело : учеб. – К. : Знання, 2008. – 564 с.
16. Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Коммерческие банки ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1983. – 501 с.
17. Роуз П.С. Банковский менеджмент : учеб. ; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1997. – 744 с.
18. Мищенко В., Сомик А. Ликвидность банковской системы Украины : науч.-аналит. матер. – К. : НБУ, Центр научных исследований, 2008. – Вып. 12. – 180 с.
19. Дзюблюк А.В. Организация денежно-кредитных отношений общества в условиях рыночного реформирования экономики. – К. : Полиграфкнига, 2000. – 512 с.
20. Рябинина Л.Н. Роль НБУ и законодательных актов Украины в ее экономическом развитии // Экономика & государство. – 2004. – № 8. – С. 34–47.

References

1. Dal' V.I. *Tolkovyi Slovar' Zhivogo Velikorusskogo Yazyka* [Explanatory Dictionary of the Alive Great Russian Language]. Moscow, Russkii Yazyk, 2002, Vol. 4 [in Russian].
2. Henry G.T. *Progress i Bednost'* [Progress and Poverty]. St.-Petersburg, 1896, available at: http://land-question.narod.ru/pp/pp_sod.html [in Russian].
3. Marx K. *Kapital* [Capital]. Moscow, Politizdat, 1970 [in Russian].
4. Sharov A.N. *Evolyutsiya Deneg pri Kapitalizme* [Evolution of Money at the Capitalism]. Moscow, Finansy i Statistika, 1990 [in Russian].
5. Solus G. *Sokhranit li zoloto svoyu prezhnyuyu rol'?* [Does gold conserve its previous role?]. *MEiMO – IEiIR*, 1978, No. 8, pp. 106–111 [in Russian].
6. Gribov A.Yu. *Den'gi i Tsennyye Bumagi: Sushchnost' i Pravovoi Rezhim* [Money and Securities: Essence and Legal Mode]. Moscow, RIOR, 2006 [in Russian].
7. *Den'gi i Kredit, pod red. M.I. Savluka* [Money and Credit, edited by M.I. Savluk]. Kiev, KNEU, 2006 [in Russian].
8. Bregel' E.Ya. *Denezhnoe Obrashchenie i Kredit Kapitalisticheskikh Stran* [Money Turnover and Credit in Capitalist Countries]. Moscow, Finansy, 1973 [in Russian].
9. Hal'chynsky A. *Teoriya Deneg* [Theory of Money]. Kiev, Osnovy, 1998 [in Russian].
10. *Ekonomichna Entsyklopediya* [Economic Encyclopaedia]. Ternopil', Academy of Nat. Econ., 2002 [in Ukrainian].
11. Ryabko L. *Razgranichenie ponyatii ssudy i kredita* [Separation of the notions of loan and credit]. *Pravo Ukrainy – Ukraine's Law*, 2001, No. 1, pp. 45–47 [in Russian].
12. Miller R.L., Van Hoose D.D. *Sovremennyye Den'gi i Bankovskoe Delo* [Modern Money and Banking]. Moscow, Infra-M, 2000 [in Russian].

13. Chelnokov V.A. *Kredit: sushchnost', funktsii i rol'* [Credit: essence, functions, and role]. *Den'gi i Kredit – Money and Credit*, 2012, No. 5, pp. 74–77 [in Russian].
14. Lavrushin O.I. *Problemy deneg, kredita, bankov i finansovogo rynka v trudakh sovetskikh ekonomistov (kratkii obzor konferentsii)* [Problems of money, credit, banks, and the financial market in works of Soviet economists (short review of a conference)]. *Den'gi i Kredit – Money and Credit*, 2012, No. 6, pp. 62–67 [in Russian].
15. Vovchak O.D., Rushchishin N.M., Andreikiv T.Ya. *Kredit i Bankovskoe Delo* [Credit and Banking]. Kiev, Znanie, 2008 [in Russian].
16. Reed E., Cotter R., Gill E., Smith R. *Kommercheskie Banki* [Commercial Banking]. Moscow, Progress, 1983 [in Russian].
17. Rose P.S. *Bankovskii Menedzhment* [Bank Management and Financial Services]. Moscow, Delo, 1997 [in Russian].
18. Mishchenko V., Somik A. *Likvidnost' Bankovskoi Sistemy Ukrainy* [Liquidity of Ukraine's Banking System]. Kiev, NBU, Center of Sci. Studies, 2008 [in Russian].
19. Dzyublyuk A.V. *Organizatsiya Denezhno-Kreditnykh Otnoshenii Obshchestva v Usloviyakh Rynochного Reformirovaniya Ekonomiki* [The Formation of Money-Credit Relations in a Society under Conditions of the Market Reformation of the Economy]. Kiev, Poligrafkniga, 2000 [in Russian].
20. Ryabinina L.N. *Rol' NBU i zakonodatel'nykh aktov Ukrainy v ee ekonomicheskoy razvitiy* [The role of the NBU and legislative acts of Ukraine in its economic development]. *Ekonomika i Gosudarstvo – Economy and State*, 2004, No. 8, pp. 34–47 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 29 липня 2013 р.
